

УДК 331.101.26:331.5:314.15(477)

JEL Classification: J24, J11, J31, J61, J21

DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.35.2025.352376>

Дуга С. Ю.

аспірант

ORCID ID: 0009-0003-8252-2354

Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

ЯКІСТЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА ДЕМОГРАФІЧНИХ ВИКЛИКІВ

У статті досліджено якість людського капіталу України в умовах глибоких соціально-економічних трансформацій, демографічної кризи, масової трудової міграції та руйнівних наслідків війни. Комплексно проаналізовано вплив недостатнього рівня заробітної плати, структурних дисбалансів ринку праці, прекаризації зайнятості, прискореної урбанізації, деградації освітнього потенціалу та погіршення стану здоров'я населення на формування, розвиток та відтворення людського капіталу. Виявлено ключові загрози: стійка депопуляція, втрата висококваліфікованих кадрів за межі, зниження мотивації до праці, посилення регіональної нерівності та ерозія інноваційного потенціалу. Обґрунтовано необхідність системного удосконалення державної політики в напрямках модернізації системи оплати праці, підвищення престижності освіти, інвестицій у здоров'я та демографічну стійкість, стимулювання повернення мігрантів та створення умов для збереження і нарощення якості людського капіталу в післявоєнний період.

Ключові слова: людський капітал, якість людського капіталу, соціально-економічні трансформації, ринок праці, зайнятість, заробітна плата, міграційні процеси, демографічні тенденції, продуктивність праці, державна політика.

Duha Serhii

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

THE QUALITY OF UKRAINE'S HUMAN CAPITAL IN THE FACE OF SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATIONS AND DEMOGRAPHIC CHALLENGES

The article investigates the quality of human capital in Ukraine amidst profound socio-economic transformations, demographic crises, intensified labor and demographic migration flows, and the devastating consequences of full-scale Russian aggression. Through rigorous empirical and theoretical analysis the research explores multifaceted determinants that shape the formation, accumulation, depreciation, and reproduction of human capital, including chronically inadequate and depreciated wage levels, deep structural imbalances in the labor market, extensive precarization of employment, uncontrolled urbanization processes, progressive erosion of educational potential, catastrophic healthcare deterioration, declining life expectancy, and sharp reduction in population well-being. Particular emphasis is placed on the identification of systemic threats: persistent labor market disparities, growing regional and income inequality, real wage depreciation, long-term depopulation and aging, irreversible brain drain of highly qualified specialists, war-induced trauma, destruction of educational and medical infrastructure, and massive displacement. These factors jointly create a cumulative effect that critically limits the country's ability to accumulate, effectively utilize, and reproduce high-quality human capital, generating strategic risks of technology lag, innovation stagnation, and loss of global competitiveness. The study highlights the extreme vulnerability of the Ukrainian workforce to structural shocks, military actions, destruction of social infrastructure, and exacerbated regional inequalities. It substantiates the pivotal role of targeted investments in human capital, especially in restoring education and vocational training, improving working conditions, developing productivity-linked motivation mechanisms, and creating a modern multidimensional incentive system. Furthermore, the research emphasizes the necessity of international cooperation and donor support in rebuilding the destroyed social infrastructure. The article offers well-grounded strategic recommendations for post-war public policy aimed at strengthening human capital quality: comprehensive restoration of educational infrastructure, reintegration of IDPs and returning migrants, active measures to reduce migration losses, healthcare system reform, demographic stability support, ensuring decent wages, inclusive growth promotion, innovation-driven economy development, and institutional basis for sustainable accumulation of human capital as a core factor of national resilience and long-term prosperity.

Keywords: human capital, quality of human capital, socio-economic transformations, labour market, employment; wages, migration processes, demographic trends, labour productivity, public policy.

Постановка проблеми. У контексті глибинних соціально-економічних трансформацій, демографічного скорочення та інтенсифікації зовнішньої трудової міграції в Україні спостерігається стійка тенденція до зниження якісних параметрів людського капіталу. Асиметрії ринку праці, недостатня мотиваційна складова оплати праці, деградація структури зайнятості з домінуванням низькокваліфікованих і неформальних сегментів, а також системні бар'єри доступу до якісної

освіти та медичного обслуговування створюють кумулятивний ефект гальмування формування, розвитку та відтворення людського капіталу. Ці процеси генерують стратегічні загрози уповільнення темпів інноваційного оновлення економіки, зниження її технологічної конкурентоспроможності та послаблення позицій у глобальних ланцюгах створення доданої вартості. Вищенаведене обґрунтовує наукову та практичну необхідність комплексного, міждисциплінарного аналізу детермі-

нант якості людського капіталу з урахуванням як екзогенних (глобалізація, цифрова трансформація), так і ендогенних (інституційні, мотиваційні, демографічні) факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика людського капіталу в умовах сучасних трансформацій національної економіки посідає провідне місце в науковому дискурсі. Теоретико-методичні аспекти оцінювання людського капіталу та його роль як стратегічного ресурсу соціально-економічного розвитку ґрунтовно досліджено в працях А. Дем'яненка та А. Семенова [3], а також Н. Васюткіної [11].

Особливості державного управління та освітньої складової у відновленні людського потенціалу висвітлено у роботах О. Шульги [2] та Т. Поснової [4]. Вплив інноваційних засад на розвиток національної економіки через призму людського капіталу проаналізовано С. Єрохіним, М. Штань та В. Павловим [1].

Вагомий внесок у дослідження безпекових, демографічних та міграційних викликів зробили авторські колективи під керівництвом В. Бліхара [7] та З. Смутчак [8]. Питання моделювання економічної продуктивності та сталого розвитку в умовах воєнних викликів розкрито у дослідженнях Т. Шталь [9] та О. Баули [10].

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявлення ключових соціально-економічних, демографічних і міграційних детермінант якості людського капіталу України, оцінка їх впливу на його розвиток та обґрунтування пріоритетних напрямів державної політики щодо збереження, підвищення й ефективного використання людського капіталу в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап економічного розвитку характеризується поглибленням глобалізації та інтеграційних процесів, що супроводжуються стрімким науково-технічним прогресом. Ці зміни зумовлюють зростання добробуту населення та трансформацію структури факторів успіху: пріоритетного значення набувають знання, інтелект та інновації. Перехід до інформаційного суспільства суттєво посилює роль нематеріальних активів у формуванні національного багатства. У цьому контексті ключовим завданням стає пошук ефективних механізмів використання потенціалу національної економіки, насамперед – людського капіталу як стратегічного ресурсу. Саме здатність суспільства до самоорганізації та дієва державна політика стимулювання інновацій виступають тими ендогенними та екзогенними важелями, що забезпечують сталий розвиток на інноваційних засадах [1].

Людський капітал виступає фундаментальною основою державного прогресу. Саме сукупність інтелектуальних здібностей, знань та професійних компетентностей населення створює необхідне підґрунтя для генерації інновацій та забезпечення гідного рівня життя. У цьому контексті Україна володіє значним потенціалом, що характеризується високим освітнім цензом громадян, їхнім творчим підходом до праці та стійкою мотивацією до безперервного самовдосконалення [3].

Людський капітал являє собою складний феномен, який науковці розглядають крізь призму чотирьох вимірів: як економічну цінність, систему взаємодій, відтворювальний процес та кінцевий результат діяльності. Його зміст полягає у накопиченні запасів здоров'я, знань і навичок, що через механізми інвес-

тування трансформуються у підвищення продуктивності та доходів. Базовими складовими цього активу є капітал освіти, здоров'я та культури. Якщо освітній капітал визначається кваліфікацією та компетенціями, а капітал здоров'я – умовами праці та станом середовища, то капітал культури має складнішу структуру. Він охоплює мотивацію, яка орієнтує персонал на досягнення стратегічних цілей, а також капітал відносин, що включає взаємодію з владними структурами та клієнтами [4]. Забезпечення стабільного інноваційно-інвестиційного розвитку національної економіки вимагає системних змін на всіх рівнях управління. Основна складність реалізації цього завдання криється у відсутності ефективних механізмів регулювання сфери людського капіталу. Нагальною потребою є створення системи, яка б гарантувала не лише розвиток трудового потенціалу, а й його збереження та раціональне використання в умовах трансформації [2].

Враховуючи структуру людського капіталу, особливий ваги набуває його інтелектуальна складова. Це актуалізує потребу в удосконаленні національної системи освіти, адже вона слугує головним інструментом генерації продуктивних знань та умінь, що відповідають вимогам сучасної економіки [4].

Соціальний вимір зосереджений на забезпеченні високої якості життя населення, соціальної справедливості та стабільності в суспільстві, що неможливо без активного розвитку людського капіталу. Людський капітал визначає рівень доступу до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг, а також можливості для самореалізації громадян. Соціальні інвестиції в освіту та охорону здоров'я є основою зростання потенціалу нації. Важливими аспектами є: забезпечення рівного доступу до соціальних послуг, охорони здоров'я та освіти; скорочення бідності та безробіття шляхом підвищення кваліфікації працівників та створення нових робочих місць; підтримка прав людини, включаючи право на гідну працю, що сприяє підвищенню соціальної мобільності та економічного добробуту; подолання соціальної нерівності та дискримінації через інклюзивний підхід до освіти та зайнятості; розвиток людського капіталу через інвестиції в знання, навички та здоров'я, що забезпечують гідні умови для повноцінного життя кожної людини [10].

Однією з найбільш актуальних соціально-економічних проблем сучасної України є диспропорція між рівнем заробітної плати та вартістю життя населення. Тривале існування даної невідповідності зумовило суттєве обмеження можливостей заробітної плати виконувати свої базові функції, зокрема забезпечення відтворення робочої сили та підвищення рівня добробуту. У результаті заробітна плата частково втратила роль ключового елементу у формуванні позитивних соціально-економічних циклів, що безпосередньо впливає на якість людського капіталу та соціальну стабільність. На рисунку 1 наведено динаміку середньої заробітної плати в Україні за період 2003–2024 років відповідно до даних Пенсійного фонду України [5].

Аналіз даних демонструє стійку тенденцію зростання номінальних доходів працюючого населення. Якщо у 2003 році середня заробітна плата становила лише 372,72 грн, то у 2010 році вона зросла майже у 5 разів – до 1982,63 грн, а у 2020 році перевищила позначку 9 тис. грн (9205,19 грн).

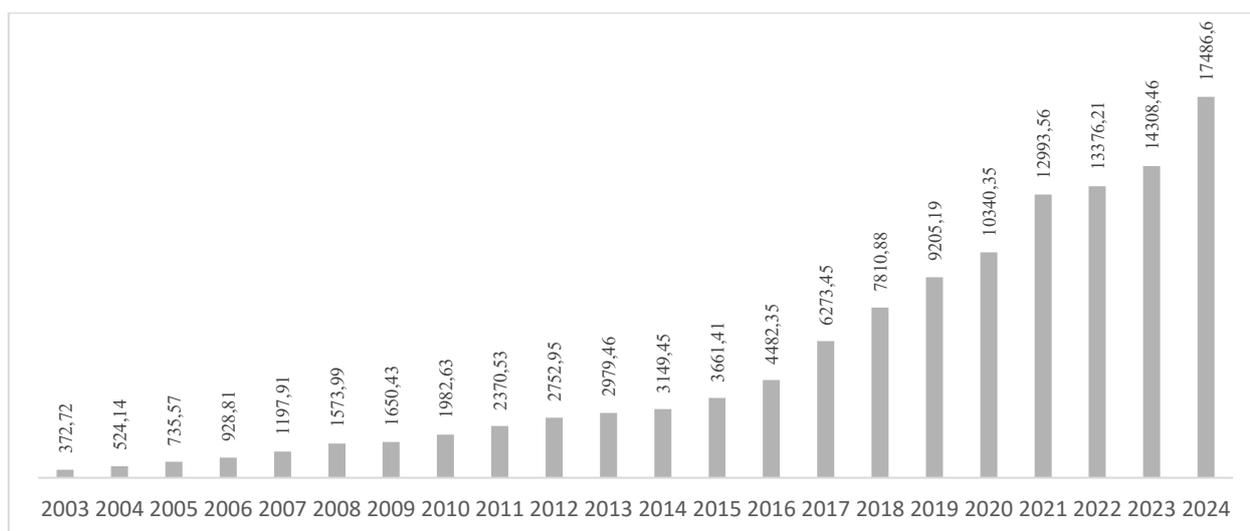

Рис. 1. Динаміка середньої заробітної плати в Україні за період 2003–2024 років відповідно до даних Пенсійного фонду України

Джерело: складено автором за даними [5]

У подальшому темпи зростання зберігалися: у 2021 році середня заробітна плата становила 12 295,56 грн, у 2023 році – 14 308,46 грн, а у 2024 році – 17 486,6 грн, що у понад 46 разів перевищує показник 2003 року.

Таке зростання пояснюється низкою чинників: макроекономічними трансформаціями, інфляційними процесами, поступовим підвищенням мінімальної заробітної плати, структурними змінами на ринку праці, а також адаптацією оплати праці до європейських стандартів. Водночас номінальне зростання заробітків не завжди відображає реальне підвищення добробуту через інфляційний тиск та девальваційні процеси.

Отже, динаміка, представлена на рисунку 1, засвідчує сталу тенденцію до підвищення рівня оплати праці в Україні, що водночас є важливим індикатором соціально-економічного розвитку та рівня добробуту населення.

Сучасний стан сфери оплати праці в Україні характеризується наявністю значної кількості невирішених проблем та суперечностей, що зумовлює потребу у створенні такої системи винагороди за працю, яка б забезпечувала стійкі стимули до підвищення продуктивності та розвитку виробництва. Ефективне реформування цієї сфери передбачає комплекс заходів, серед яких доцільно виділити:

- ґрунтовне вивчення та адаптацію передового зарубіжного досвіду;
- підвищення частки заробітної плати у собівартості продукції за рахунок раціонального використання ресурсів і зниження загальних витрат;
- удосконалення тарифної системи та механізмів нормування праці;
- посилення ролі держави у регулюванні заробітної плати, зокрема шляхом запровадження диференційованої системи оподаткування, що передбачає більший податковий тиск на високооплачувані верстви населення та захист низькооплачуваних працівників;
- формування ефективної системи мотивації працівників, орієнтованої не лише на кількісні, а й на якісні показники діяльності;

• усунення заборгованості із заробітної плати шляхом забезпечення своєчасних виплат відповідно до трудових договорів та соціальних гарантій.

Економічне зростання та продуктивність залишаються центральними питаннями в економіці, оскільки вони визначають добробут нації та її місце у світовій економіці. Вивчення продуктивності та ключових факторів її зростання є особливо актуальним для України, яка перебуває в процесі глибокої економічної трансформації. Сучасні екзистенційні виклики – війна, необхідність відновлення країни та вихід на ринки ЄС – актуалізують потребу в моніторингу економічної продуктивності. Цей інструмент є критично важливим для обґрунтування ефективних управлінських рішень на макrorівні [9].

Трансформація системи оплати праці шляхом адаптації успішного міжнародного досвіду та впровадження інноваційних механізмів є фундаментом для підвищення мотивації персоналу та ефективності праці. Водночас справедливий перерозподіл доходів у реальному секторі розглядається як критична умова для мінімізації рівня бідності. З огляду на сучасні виклики, існує об'єктивна необхідність у перегляді державної регуляторної політики: зокрема, через посилення наглядових функцій та формування методології для обґрунтованого підвищення фонду оплати праці. Зазначені кроки є стратегічно важливими для соціально-економічного відродження та прогресу України.

На рисунку 2 представлено динаміку рівня зайнятості та безробіття економічно активного населення України у період з 2000 по 2021 роки. У графіку поєднано три ключові індикатори: чисельність економічно активного населення, рівень зайнятості та рівень безробіття, що дозволяє комплексно оцінити тенденції національного ринку праці [5].

У 2000 році чисельність економічно активного населення становила 21,1 млн осіб, а рівень зайнятості дорівнював 87,57 %, при цьому рівень безробіття був досить високим – 12,4 %. Протягом наступних років спостерігається поступове скорочення безробіття: у 2007–2008 роках цей показник знизився до 6,9 %,

що супроводжувалося зростанням рівня зайнятості до понад 93 %. Даний період можна охарактеризувати як найбільш сприятливий для ринку праці, з огляду на зростання економічної активності населення та покращення можливостей працевлаштування.

Однак у 2009 році, під впливом глобальної фінансово-економічної кризи, рівень безробіття знову підвищився до 9,6 %, а зайнятість знизилася до 90,37 %. Це свідчить про чутливість українського ринку праці до зовнішніх шоків. У наступні роки, до 2013-го, ситуація дещо стабілізувалася: безробіття скоротилося до 7,7 %, а рівень зайнятості зріс до 92,3 %.

Починаючи з 2014 року, внаслідок політичної та військової кризи, економічно активне населення скоротилося (з 20,4 млн у 2013 році до 17,3 млн у 2015 році). Це пов'язано як із втратами територій та міграційними процесами, так і зі структурними змінами на ринку праці. Попри це, рівень зайнятості залишався на відносно високому рівні – близько 90–91 %, тоді як безробіття коливалося у межах 9–10 %.

У 2020–2021 роках, на тлі пандемії COVID-19 та економічного спаду, чисельність економічно активного населення продовжила зменшуватися (до 16,7 млн осіб у 2021 році), а рівень безробіття знову зріс до 10,3 %. Водночас рівень зайнятості знизився до 87,74 %, що стало одним із найнижчих значень за весь досліджуваний період.

Таким чином, рисунок 2 відображає комплексну картину трансформацій ринку праці України, демонструючи взаємозалежність демографічних, соціально-економічних та політичних факторів, що визначали динаміку зайнятості та безробіття протягом двох десятиліть.

Чисельність населення України продемонструвала стабільне та стрімке зменшення протягом усього періоду. За 12 років кількість населення скоротилася з 45,96 млн осіб до 41,17 млн осіб, тобто на 4,8 млн осіб або приблизно на 10,5%. Це є наслідком низької народжуваності, високої смертності та негативного міграційного сальдо. Скоротилося з 31,52 млн до 28,69 млн (на 8,8%) міське населення. Частка міського населення в загальній чисельності залишалася стабільною та

високою (близько 69–70%), що підтверджує високий рівень урбанізованості країни. Сільське населення за досліджуваний період скоротилося з 14,44 млн до 12,47 млн (на 13,6%). Темпи скорочення сільського населення були вищими, ніж міського, що свідчить про інтенсивніші процеси депопуляції в сільській місцевості, зокрема через старіння населення та міграцію молоді до міст.

Згідно з даними Державної служби статистики України, на 1 січня 2021 року загальна чисельність наявного населення України (без урахування тимчасово окупованих територій) становила приблизно 41,9 млн осіб. З них міське населення складало близько 29,1 млн осіб, що відповідало рівню урбанізації приблизно 69,5%.

Рівень урбанізації в Україні є одним із системних чинників, що визначає якість людського капіталу. Позитивний урбанізаційний ефект проявляється у підвищенні доступу до ресурсів розвитку, освіти, медичних і соціальних послуг, а також у формуванні культурного та інституційного середовища. Проте для реалізації потенціалу урбанізації необхідна виважена державна політика, спрямована на регіональну рівновагу, соціальну інтеграцію та збереження людського капіталу в умовах криз і міграційних хвиль.

Міграційні процеси, зокрема баланс між відтоком і притоком робочої сили, виступають потужним чинником, що має двоїтий та багатоаспектний вплив на якісний і кількісний стан людського капіталу як в країні-донорі (еміграції), так і в країні-реципієнті (іміграції). Від'їжджають часто найбільш активні, освічені, інноваційно налаштовані та здорові представники суспільства. Це призводить до деградації професійно-кваліфікаційної структури робочої сили, старіння кадрового потенціалу та втрати критичної маси фахівців у ключових галузях (наука, ІТ, охорона здоров'я). В таблиці 1 представлена інформація щодо міграційних процесів робочої сили [6].

У період 2013–2021 років спостерігалися суттєві коливання у динаміці міграційних потоків в Україні. Загальна кількість вибухів мала тенденцію до зменшення: від понад 525 тис. осіб у 2013 р. до близько

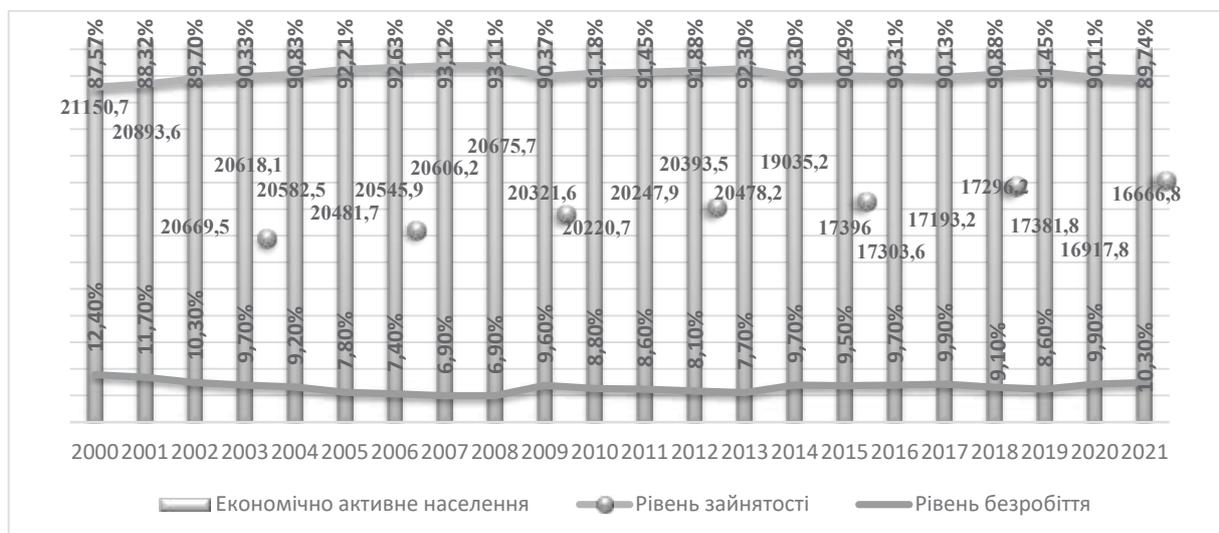

Рис. 2. Рівень зайнятості та безробіття економічно активного населення України за період з 2000 по 2021 роки

Джерело: побудовано автором на основі даних [6]

Таблиця 1

Кількість відтік/притік робочої сили

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість вибулих (всі потоки)	525321	423250	400103	186991	326550	459668	415428	315886	330049
Кількість вибулих (міждержавна міграція)	19121	18147	17105	4934	17795	20848	23115	17803	20601
Кількість прибулих (всі потоки)	552344	442220	412735	196933	337619	477355	436097	323185	348696
Кількість прибулих (міждержавна міграція)	45400	35528	25280	12419	25297	35093	40430	22844	36874
Міграційний приріст (скорочення) населення (всі потоки)	27023	18970	12632	9942	11069	17687	20669	7299	18647
Міграційний приріст (скорочення) населення (міждержавна міграція)	27023	18067	8825	7738	8092	15053	18263	5752	17159

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [6]

330 тис. у 2021 р., що відображає поступове скорочення міграційного відтоку. Особливо різке зниження зафіксовано у 2016 р., коли кількість вибулих становила лише 186,9 тис. осіб. Міждержавна міграція у структурі вибулих також характеризується нестабільністю: від 19,1 тис. у 2013 р. до 20,6 тис. у 2021 р., із мінімальним значенням 4,9 тис. у 2016 р. Це свідчить про часткове скорочення зовнішніх міграційних відтоків у період кризових явищ та їхнє відновлення в подальші роки. Кількість прибулих протягом аналізованого періоду демонструє подібну динаміку. У 2013 р. вона становила понад 552 тис., тоді як у 2021 р. знизилася до 348,7 тис. осіб. При цьому у 2016 р. також зафіксовано найнижчий показник – лише 196,9 тис. прибулих. Щодо міждержавної міграції, максимальне значення припало на 2013 р. (45,4 тис. осіб), тоді як у 2016 р. цей показник скоротився до 12,4 тис., з подальшою тенденцією до зростання.

Міграційний приріст (усі потоки) залишався позитивним упродовж усього періоду, проте його значення значно коливалися: від 27 тис. осіб у 2013 р. до 7,3 тис. у 2020 р. та зростання до 18,6 тис. у 2021 р. Подібна тенденція простежується й для міждержавної міграції: максимум у 2013 р. (27 тис. осіб), мінімум у 2020 р. (5,7 тис.), після чого знову зафіксоване зростання. Таким чином, загальна картина міграційних процесів 2013–2021 рр. демонструє нестійкість потоків, що зумовлено політичними та соціально-економічними чинниками, а також глобальними кризами. Незважаючи на збереження позитивного міграційного сальдо, його масштаби скоротилися, що може свідчити про обмежену здатність міграційного приросту компенсувати відтік людського капіталу.

Швидкий та масовий відтік громадян України створив як нові, так і посилив існуючі проблеми – не лише для країн, що приймають міграцію, а й для регіонів України, які переживають масштабне скорочення населення. Зростаюче значення цих процесів підкреслює, що міграція – це не просто соціально-політична чи

демографічна проблема, а складна міждисциплінарна проблема. Вона вимагає скоординованої наукової відповіді та розробки адаптивних правових та політичних механізмів для вирішення довгострокових наслідків для національної та регіональної стабільності [7].

Індикація міграційних намірів молоді, перш за все, має бути спрямована на те, щоб кількість емігрантів поступово зменшувалася, оскільки молодь є найпродуктивнішим сегментом суспільства, що завдає значної шкоди трудовому та демографічному потенціалу країни. Згідно з прогнозами провідних аналітичних установ, стрімка депопуляція України призведе до утворення демографічного вакууму та гострого дефіциту на ринку праці. Ця ніша з високою ймовірністю буде заповнена за рахунок замісної міграції з країн, що розвиваються, для яких навіть поточний рівень життя в Україні є привабливим. У перспективі набуття членства в ЄС та поствоєнне економічне зростання стануть потужними «pull-факторами», що каталізують імміграційні потоки з економічно менш розвинених регіонів світу [8].

Висновки. Узагальнюючи, аналіз підкреслює, що попри потужний потенціал людського капіталу України, його ефективна реалізація обмежена структурними проблемами: низькою заробітною платою, недоліками в освіті та науці, вразливістю здоров'я та зниженням суб'єктивного добробуту. Ці виклики, посилені геополітичними факторами, вимагають комплексної державної політики, включаючи адаптацію зарубіжного досвіду, посилення мотивації праці, оптимізацію витрат на НДДКР та справедливий розподіл доходів. Перспективи розвитку людського капіталу залежать від подолання бідності, відновлення освітньої інфраструктури та інтеграції в глобальні інноваційні мережі, що може стати каталізатором економічного підйому. Подальші дослідження доцільно спрямувати на моделювання сценаріїв поствоєнного відновлення з акцентом на інтеграцію демографічних, освітніх та соціальних детермінант.

Література:

1. Єрохін С. А., Штань М. В., Павлов В. В. Людський капітал в системі джерел розвитку національної економіки на інноваційних засадах. *Actual Problems of Economics*. 2021. № 4 (238). С. 80–89. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2021-1-238-80-89>
2. Шульга О. А. Державне управління розвитком людського капіталу у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-129>
3. Дем'яненко А. А., Семенов А. О. Теоретико-методичні аспекти оцінювання людського капіталу. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 7 (277). С. 215–222. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-277-215-222>
4. Поснова Т. В., Белінська Г. В., Зятковський В. І. Освітня складова відновлення та розвитку людського капіталу в Україні. *Освітня аналітика України*. 2024. № 2 (28). С. 97–110. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-2-97-110>

5. Середня заробітна плата за даними ПФУ. *Мінфін* : вебсайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/pfu/>
6. Статистичний дослідник. *Державна служба статистики України* : вебсайт. URL: <https://stat.gov.ua/uk/explorer>
7. Сценарний підхід до правового регулювання міграційної політики: формування безпечного середовища в Україні в умовах війни / В. Бліхар та ін. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 4 (63). P. 569–581. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.4.63.2025.4897>
8. Смутчак З. та ін. Демографічна безпека та сталий розвиток України в умовах активної міграції населення. *Проблеми довкілля*. 2025. Vol. 20 (2). P. 71–85. DOI: <https://doi.org/10.35784/preko.7140>
9. Шгаль Т. та ін. Моделювання економічної продуктивності України в контексті військових викликів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2025. Vol. 12 (2). P. 107–120. DOI: <https://doi.org/10.52566/msu-econ2.2025.107>
10. Баула О. та ін. Моделювання розвитку національної економіки в контексті забезпечення сталого розвитку та прогресу людського капіталу. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 3 (62). P. 132–143. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.62.2025.4773>
11. Васюткіна Н. В. та ін. Людський капітал як ресурс соціально-економічного розвитку України. *Academy Review*. 2025. № 2 (63). P. 55–74. DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-2137-2025-2-63-4>

References:

1. Yerokhin S. A., Shtan M. V., Pavlov V. V. (2021) Liudskiy kapital v systemi dzherel rozvytku natsionalnoi ekonomiky na innovatsiinykh zasadakh [Human capital in the system of sources of national economy development on an innovative basis]. *Actual Problems of Economics*, no. 4 (238), pp. 80–89. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2021-1-238-80-89> (in Ukrainian)
2. Shulha O. A. (2023) Derzhavne upravlinnia rozvytkom liudskoho kapitalu u suchasnykh umovakh [Public administration of human capital development in modern conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-129> (in Ukrainian)
3. Demianenko A. A., Semenov A. O. (2024) Teoretyko-metodychni aspekty otsiniuvannya liudskoho kapitalu [Theoretical and methodological aspects of human capital assessment]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics*, no. 7 (277), pp. 215–222. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-277-215-222> (in Ukrainian)
4. Posnova T. V., Belinska H. V., Ziatkovskiy V. I. (2024) Osvitnia skladova vidnovlennia ta rozvytku liudskoho kapitalu v Ukraini [Educational component of recovery and development of human capital in Ukraine]. *Osvitnia analytika Ukrainy – Educational Analytics of Ukraine*, no. 2 (28), pp. 97–110. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-2-97-110> (in Ukrainian)
5. Minfin (2025) Serednia zarobitna plata za danymy PFU [Average wages according to PFU data]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/pfu/>
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2025) Statystychnyi doslidnyk [Statistical explorer]. Available at: <https://stat.gov.ua/uk/explorer>
7. Blikhar V. et al. (2025) Stsenarnyi pidkhid do pravovoho rehuliuвання mihratsiinoi polityky: formuvannya bezpekovoho seredovyscha v Ukraini v umovakh viiny [Scenario approach to legal regulation of migration policy: formation of a security environment in Ukraine under war conditions]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 4 (63), pp. 569–581. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.4.63.2025.4897> (in Ukrainian)
8. Smutchak Z. et al. (2025) Demohrafichna bezpeka ta stalyi rozvytok Ukrainy v umovakh aktyvnoi mihratsii naseleння [Demographic security and sustainable development of Ukraine in the conditions of active population migration]. *Problemy dovkillia – Environmental Problems*, vol. 20 (2), pp. 71–85. DOI: <https://doi.org/10.35784/preko.7140> (in Ukrainian)
9. Shtal T. et al. (2025) Modeliuvannya ekonomichnoi produktyvnosti Ukrainy v konteksti viiskovykh vyklykiv [Modeling of Ukraine's economic productivity in the context of military challenges]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriya “Ekonomika” – Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series “Economics”*, vol. 12 (2), pp. 107–120. DOI: <https://doi.org/10.52566/msu-econ2.2025.107> (in Ukrainian)
10. Baula O. et al. (2025) Modeliuvannya rozvytku natsionalnoi ekonomiky v konteksti zabezpechennia staloho rozvytku ta prohresu liudskoho kapitalu [Modeling the development of the national economy in the context of ensuring sustainable development and human capital progress]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 3 (62), pp. 132–143. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.62.2025.4773> (in Ukrainian)
11. Vasiutkina N. V. et al. (2025) Liudskiy kapital yak resurs sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Human capital as a resource of socio-economic development of Ukraine]. *Academy Review*, no. 2 (63), pp. 55–74. DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-2137-2025-2-63-4> (in Ukrainian)

Стаття надійшла: 18.11.2025

Стаття прийнята: 01.12.2025

Стаття опублікована: 17.12.2025